

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Біотехнологічний факультет
Спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура»
Другий (магістерський) рівень вищої освіти

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри водних

біоресурсів та аквакультури

д. б. н., проф. _____ Р. О. Новіцький

“ _____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗРОСТАННЯ

БІРЖОВОЇ ВАРТОСТІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

Здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти _____

Станіслав ГОРБОВ

Керівник

кваліфікаційної роботи,

д. б. н., професор _____

Роман НОВІЦЬКИЙ

Дніпро-2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Біотехнологічний факультет
Кафедра водних біоресурсів та аквакультури
Спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура»

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри,

д. б. н, проф. _____ Р. О. Новіцький

« ____ » _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Горбова Станіслава Віталійовича

На тему: “Обґрунтування необхідності зростання біржової вартості водних біоресурсів в Україні”

керівник роботи Новіцький Роман Олександрович, д.б.н., професор

Затверджена наказом ректора університету від «20 листопада 2023 р. № 3524

1. Термін здачі студентом закінченої роботи (проекту) до 12 грудня 2023 р.

2. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: Дипломна робота викладена на 51 сторінкці, містить 1 таблицю, проілюстрована 1 рисунком, складається з наступних розділів: анотація, вступ, загальні засади діяльності в сфері водних біоресурсів, матеріали та методи досліджень, особливості біржової діяльності в сфері водних біоресурсів України, удосконалення правового регулювання біржової діяльності водних біоресурсів в Україні, охорона праці, висновки, список використаної літератури, який включає 42 джерела.

3. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належать розробці):

Опрацювання літературних джерел (вітчизняних та зарубіжних) з даного питання; Вивчення питань розвитку основних біоресурсів; Визначити особливості функціонування аграрних бірж; Визначити юридичну відповідальність за правопорушення у сфері біржової діяльності в галузі рибного господарства; Визначити особливості вдосконалення правового регулювання біржової діяльності.

4. Консультанти по роботі, з зазначенням розділів проєкту, що стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
5. Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях			

5. Дата видачі завдання: « ____ » _____ 20 ____ р.

Керівник _____ (підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Етапи дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Обговорення теми дипломної роботи та отримання індивідуального завдання.	Вересень 2023 р.	
2	Робота з літературними джерелами, виконання теоретичної частини роботи.	Жовтень 2023 р.	
3	Постановка експерименту, опрацювання результатів попередніх досліджень	Жовтень-листопад 2023 р.	
4	Узагальнення отриманих результатів, підготовка текстової частини роботи	Жовтень-листопад 2023 р.	
5	Підготовка чернетки дипломної роботи	Листопад 2023 р.	
6	Консультування щодо охорони праці та техніки безпеки	Листопад 2023 р.	
7	Робота з науковим керівником, опрацювання хибних тверджень, виправлення помилок	Листопад 2023 р.	
8	Підготовка чистового варіанта дипломної роботи. Перевірка тексту на антиплагіат та оригінальність	Листопад 2023 р.	
9	Підготовка презентації. Передзахист дипломної роботи	Грудень 2023 р.	
10	Захист дипломної роботи	Грудень 2023 р.	

Студент-дипломник _____

Станіслав ГОРБОВ

Керівник _____

Роман НОВІЦЬКИЙ

АНОТАЦІЯ

дипломної роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
студента II курсу групи МгВБА-22-1
кафедри водних біоресурсів та аквакультури
очної форми навчання біотехнологічного факультету ДДАЕУ
ГОРБОВА Станіслава Віталійовича на тему:
«Обґрунтування необхідності зростання біржової вартості водних біоресурсів
в Україні»

Метою роботи є обґрунтування необхідності зростання біржової вартості водних біоресурсів в Україні.

Для виконання мети були поставлені наступні завдання:

- опрацювання літературних джерел (вітчизняних та зарубіжних) з даного питання;
- вивчення розвитку основних біоресурсів;
- визначити особливості функціонування аграрних бірж;
- визначити юридичну відповідальність за правопорушення у сфері біржової діяльності в галузі рибного господарства;
- визначити особливості вдосконалення правового регулювання біржової діяльності.

Дипломна кваліфікаційна робота викладена на 51 сторінці, містить 1 таблицю, проілюстрована 1 рисунком, складається з наступних розділів: анотація, вступ, загальні засади діяльності в сфері водних біоресурсів, матеріали та методи досліджень, особливості біржової діяльності в сфері водних біоресурсів України, удосконалення правового регулювання біржової діяльності водних біоресурсів в Україні, охорона праці, висновки, список використаної літератури, який включає 42 джерела.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	
ВСТУП	6
1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ	8
1.1 Передумови становлення та розвиток водних біоресурсів	13
1.2 Теоретичні положення та правове регулювання біржової вартості водних біоресурсів	15
2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ	20
3. ОСОБЛИВОСТІ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ УКРАЇНИ	21
3.1 Товарна біржа як суб'єкт біржової діяльності	21
3.2 Особливості роботи аграрних бірж	24
3.3 Біржові угоди в сфері водних біоресурсів як складові біржової діяльності	29
4. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ	32
4.1 Особливості вдосконалення правового регулювання біржової діяльності	32
4.2 Юридична відповідальність за правопорушення у сфері біржової діяльності	35
5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	38
5.1 Поняття про охорону праці	38
5.2 Інструкція з охорони праці офісного працівника	38
5.3 Вимоги безпеки перед початком роботи	43
5.4 Вимоги безпеки під час роботи	43
5.5 Вимоги безпеки після закінчення роботи	45
5.6 Вимоги надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках	45
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	48

ВСТУП

Актуальність. Перехід вітчизняної економіки до ринкових відносин диктує необхідність комплексного реформування системи біржових відносин. Кредитні, майнові та грошові відносини як елементи обмінних відносин відображають найбільш складні явища суспільного життя, оскільки вони пов'язані з приватними й суспільними відносинами.

Біржова діяльність є основною ланкою ринкової економіки й служить складним механізмом, що гостро реагує на всі соціально-економічні, соціально-психологічні та політичні процеси, що відбуваються в Україні. Це свого роду показник ціноутворення в суспільстві.

Рівень активності фондового ринку свідчить про наявність глобальної економічної фінансової кризи та економічної стабільності країни. У зв'язку з цим необхідно і важливо вдосконалити механізм правового регулювання відносин, що виникають у сфері біржових операцій, що вимагає знання і розуміння широкого спектра глибоких економічних і правових закономірностей змісту біржової діяльності.

Впровадженням правового регулювання на фондовому ринку також обумовлено соціально-економічними потребами суспільства і необхідністю мінімізувати рівень ризику як для покупців, так і для продавців. Враховуючи комерційні інтереси учасників біржових угод, необхідність такого регулювання обумовлена інтересами держави в забезпеченні миру і стабільності суспільства в суспільстві, особливо в контексті сучасних фінансових криз.

Метою нашої роботи є обґрунтування необхідності зростання біржової вартості водних біоресурсів в Україні.

Для виконання мети були поставлені наступні *завдання*:

- опрацювання літературних джерел (вітчизняних та зарубіжних) з даного питання;
- вивчення питань розвитку основних біоресурсів;

- визначити особливості функціонування аграрних бірж;
- визначити юридичну відповідальність за правопорушення у сфері біржової діяльності в галузі рибного господарства;
- визначити особливості вдосконалення правового регулювання біржової діяльності.

1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ

(огляд літератури)

Водні біоресурси формуються з організмів, які використовуються як об'єкти промислу. Вчені оцінюють загальний об'єм водних біоресурсів як такий, що може прогодувати щонайменше 30 млрд осіб.

Серед великої різноманітності водних організмів лише декомунізована кількість представників фауни й флори використовується людиною в якості біологічної сировини. Водні тварини та рослини складають близько 3% раціону людини. Тому освоєння біоресурсів в гідросфері — вельми перспективний напрямок.

Біологічні ресурси риб є важливим компонентом водних ресурсів. Риба становить 80% всієї морської біомаси. Риба, вирощувана на промислі, містить скумбрію, оселедець, і скумбрію у великих кількостях. Камбалу, тунця і пікшу добувають трохи рідше, а вилов лосося ще нижче[1].

В останні кілька років спостерігається тенденція до скорочення загального вилову риби в більшості водосховищ. Основними факторами, які негативно впливають на процес відтворення рибних запасів і перешкоджають розвитку рибальства, є:

1. Послаблення державного контролю над вираженням та продажем водних ресурсів;
2. Відсутність ефективних рибопропускних і рибозахисних пристроїв на гідротехнічних спорудах;
3. Порухення гідрологічного режиму водних об'єктів;
4. Необґрунтовано велике водоспоживання;
5. Забруднення водних об'єктів.

Серед не рибних біоресурсів, що видобуваються у водоймах, за масою перше місце займають молюски. Серед них найбільше видобуваються двостулкові молюски, також видобувається багато головоногих молюсків (більш ніж половина із них – кальмари). Серед ракоподібних найбільшу роль в рибальстві грають креветки й краби.

Щорічно виловлюється від 8500 до 9000 мільйонів тонн риби, молюсків та інших морепродуктів. У такій кількості Риба і морепродукти забезпечують 20% потреб людства у тваринному білку. Крім того, водні ресурси використовуються для виробництва висококалорійних кормових страв.

В останні роки кількість різних водних організмів, що розмножуються на морських фермах і плантаціях, збільшилася. Так з'явилося нове поняття - аквакультура, тобто розмноження водних організмів як в прісній, так і в морській воді.[1]

Окрім тваринних організмів у Світовому океані існує велика кількість рослин. Серед морських рослин більшість становлять водорості.

Промисел гідрофітів базується переважно на видобутку бурих і червоних водоростей. В меншій кількості видобувають зелені водорості. Велика частина водоростей використовується для видобутку йоду чи інших медичних і технічних продуктів.

В останні роки дуже активно розвивається використання мікрowodоростей для виробництва біопалива, в першу чергу біодизеля.[2]

В біомасі водоростей, що існують в океані, міститься велика кількість енергії. У майбутньому передбачається використання водоростей для перероблення на паливо, як прибережних, так і фітопланктон. Ферментація великої кількості водоростей без доступу повітря для виробництва метану і ферментація вуглеводів водоростей в спирт вважаються основними методами переробки. Крім того, були розроблені технології переробки фітопланктону для виробництва рідкого біопалива. Цю технологію можна комбінувати з експлуатацією морських теплових електростанцій, які забезпечують процес, при якому нагріта глибоководна вода виділяє фітопланктон для забезпечення теплом і поживними речовинами.

Ефективність використання водних біоресурсів можна розглядати з точки зору:

- соціальної ефективності;
- макроекономічної ефективності;
- галузевої ефективності;
- екологічної ефективності;
- економічної ефективності.

Макроекономічна ефективність використання водних біоресурсів обумовлюється громадським інтересом, вкладом використання водних біоресурсів у ВВП та національний дохід. Її показники оцінюють динаміку та рівень ефективності громадського виробництва в рамках галузі використання водних біоресурсів із точки зору економічних інтересів суспільства загалом. Показники макроекономічної ефективності виражають зниження матеріаломісткості та фондомісткості продукції й підвищення її якості, зростання продуктивності виробництва коштом збільшення продуктивності праці, що, зрештою, матеріалізуються в економії праці та додатково виробленій продукції із водних біоресурсів [2].

Головними показниками макроекономічної ефективності є:

- I. показники якості рибної продукції, морепродуктів та гідрофітів;
- II. фондомісткість та матеріаломісткість продукції;
- III. продуктивність праці при використанні водних біоресурсів.

Соціальна ефективність використання водних біоресурсів характеризується передусім рівнем продовольчої безпеки України та процесом підвищення народного добробуту, а саме [3]:

- ефективністю зайнятості населення;
- здібностями та потребами людей;
- розвитком творчих функцій;
- полегшенням та поліпшенням умов праці, зміна її змісту;
- задоволенням потреб населення у життєво необхідних харчів на основі водних біоресурсів.

В якості часткового показника соціальної ефективності використання водних біоресурсів розглядають динаміку та рівень споживання риби й морепродуктів на одну людину.

Варто зазначити, що при середній мінімальній нормі споживання риби, визначеного при формуванні споживчого кошика для населення України в розмірі 12 кг на людину, середнє фактичне споживання риби та морепродуктів одним українцем на сьогодні становить близько 3 кг. Економічна ефективність використання водних біоресурсів відображає рівень ефективності використання продуктивних сил галузі, з однієї сторони, та рівень досягнення мети виробництва – з іншої. Беручи до уваги все різноманіття визначень економічної ефективності, представленнях в наукових працях під економічною ефективністю використання водних біоресурсів розуміють співвідношення між отриманими результатами виробництва та витратами засобів виробництва і праці. Підвищення економічної ефективності формує потрібні умови для збагачення та розширення матеріальної бази коштом економії коштів виробництва, збільшення продуктивності праці, поліпшення якості продукції та підвищення фондівіддачі. Економічна ефективність розглядається із якісної та кількісної сторони, що у своїй сукупності визначають ступінь економічної ефективності [4].

Підприємницька ефективність характеризує вигідність діяльності суб'єкта господарювання в межах використання водних біоресурсів із точки зору власника майна.

Головними економічними категоріями та відповідними показниками підприємницької ефективності являються рентабельність, прибуток, дохід, витрати.

Між показниками підприємницької та макроекономічної ефективності існують невідповідності, які виникають на основі теперішніх суперечностей між приватними та громадськими інтересами. Наприклад, у випадку коли заробітна плата росте швидше за продуктивність праці, то попри підвищення макроекономічної ефективності підприємницька ефективність

зменшуватиметься, тому що прибуток буде збільшуватися меншими темпами, а ніж витрати на виплату заробітної плати на підприємстві. Дана суперечність між вищезгаданими показниками не має антагоністичний характер. Оскільки, прагнення окремого підприємця до власної вигоди призводить до вирішення громадських завдань. Уявна невідповідність показників обумовлюється відмінністю виконуваних ними функцій. За показниками макроекономічної ефективності оцінюється вклад підприємств галузі використання біоресурсів до загальнонаціонального фонду споживання. Показники підприємницької ефективності забезпечують контроль за мірою споживання та праці [5].

Екологічна ефективність використання водних біоресурсів обумовлює:

- збереження та поліпшення стану довкілля;

- процес раціонального використання біологічних ресурсів гідросфери та всього Світового океану.

Екологічна ефективність використання біоресурсів гідросфери знаходить непряме відображення у показнику рибопродуктивності, що характеризує середнє значення вилову (рибних ресурсів із 1км²).

Динаміка та рівень даного показника залежать як від власне природних умов розподілу та стану запасів морських біоресурсів, так і від негативного антропогенного впливу та рівня розвитку продуктивних сил рибної промисловості. Зростаюче забруднення Світового океану відходами життєдіяльності та великомасштабний світовий промисел, наслідки яких ще не настільки відомі, висуває перед людством проблему управління раціональною експлуатацією водних біоресурсів [5].

Галузева ефективність використання водних біоресурсів позначається в ефективному та збалансованому розвитку всіх підгалузей використання водних біоресурсів, направленому на досягнення єдиної мети – задоволення потреб людей у білковій їжі та інших життєво важливих елементах, які отримуються із живих організмів водного походження. До показників галузевої ефективності варто відносити міру використання виробничих потужностей окремих підгалузей промисловості із використання водних

біоресурсів за цільовим призначенням, динаміку реалізації та випуску кінцевого продукту галузі, динаміку та рівень продуктивності праці, рентабельності та фондівдачі галузі загалом.

Наведені підходи до характеристики ефективності використання водних біоресурсів включають систему взаємопов'язаних показників, аналіз взаємозв'язків яких дозволяє розглядати ефективність використання на макрорівні та мікрорівні [5].

1.1. Передумови становлення та розвиток водних біоресурсів

У риб процес розмноження називається нерестом, а їх переміщення до місця нересту називається нерестовою міграцією. При дозріванні статевих клітин в риб виникає інстинкт розмноження, й вони переміщуються до місць, найбільш сприятливих для розвитку майбутнього потомства. У цих місцях самки викидають ікринки у воду. При цьому самці обливають яйцеклітини насінневою рідиною зі сперматозоїдами. Дане запліднення називається зовнішнім.

Після запліднення (злиття яйцеклітини зі сперматозоїдом) в ікринках відбувається розвиток багатоклітинного зародка. Після закінчення даного процесу з ікринок виходять личинки. Вони живуть спочатку коштом залишків поживних речовин ікринки — жовткового мішка, а коли він зникає починають харчуватися інфузоріями, мікроскопічними водоростями. Підростаючи, мальки переходять на харчування дещо більшими тваринами — циклопами, дафніями чи іншими рачками, й стають схожими на дорослих риб та відрізняються від них тільки розмірами. Молоді рибки називаються мальками [6].

Вирощування та розведення морських живих організмів має давню історію. Проте у сучасному розумінні аквакультура й марикультура є новим напрямком, оскільки він набув широкомасштабного індустріального характеру в одному потоку із великою мережею спеціалізованих підприємств, високим технічним оснащенням, що вимагає глибоких різносторонніх наукових досліджень та багатосторонній експертизі.

Сьогодні, щоб винести уроки з досвіду ведення бізнесу в Україні, необхідно провести глибокий аналіз економічної активності світового судноплавства.

Штучне розведення різних видів риби, водних рослин і безхребетних має багато переваг, таких як:

Розведення рідкісних і цінних видів риби (осетрових, лососевих) і молюсків (наприклад, устриць, з яких добувають перли);

Очищення водного середовища від антропогенного забруднення;

Збереження екосистем.

Переваги промислового освоєння водних ресурсів сприяють постійному розвитку і розширенню морських господарств, як приватних, так і державних. Вирощування морських рослин і тварин дозволяє значно збільшити їх продуктивність. За оцінками експертів, всього на 1 м² підводної землі можна виробляти в середньому 3,0-3,5 кг риби, в той час, як тваринницький комплекс виробляє в середньому 40-70 кг м'яса на рік з того ж пасовища. На шельфі сирого моря можна добути зелену масу 1500 з 1 га і приблизно 10 з тієї ж суші. Ці показники узагальнені, але відображають реальні переваги використання гідросферних ресурсів. Економічно вигідна ділянка морського дна довжиною близько 1500 миль може приносити близько 23000 доларів на рік. Тонна мідій, що в 3 рази перевищує поточний світовий вилов риби [7].

Якщо взяти до уваги все багатство Світового океану, вся екосистема (риба, водорості, молюски, планктон) не зміниться, і продукти стануть більш доступними для споживання. Сьогодні світове виробництво промислових водних ресурсів перевищує 600 мільйонів тонн на рік, з яких 13,2% (0,8 мільйона тонн) припадає на європейські країни, 84% (5,4 мільйона тонн) - на Азію, 1,1% (0,07 мільйона тонн) - на Сполучені Штати й 1,7% (0,1 мільйона тонн) - на Африку.

За видовим складом світовий вилов промислових водних ресурсів розподіляється наступним чином (мільйон тонн):

- ракоподібні – менш як 1%;
- морські водорості – 25%;
- молюски – 36,7%;
- риби – 37,1%.

Враховуючи, що водорості та молюски в основному піддаються морському розмноженню, можна стверджувати, що аквакультура становить від 3 до 2% від загальної кількості аквакультури. Багато країн надають великого значення розвитку та подальшому зростанню аквакультури, включаючи аквакультуру. Програма реалізується і розробляється, вирішуються питання технічного оснащення і соціально-економічного планування, збуту одержуваної продукції, підвищення професіоналізму виробничого персоналу і т.д. передбачається, що це так. Японія, США, Норвегія тощо у країнах були розроблені відповідні програми. [7].

1.2. Теоретичні положення та правове регулювання біржової вартості водних біоресурсів

Практика міжнародних товарних бірж показує, що фондовий ринок США є одним з найбільш важливих в розробці й впровадженні нових торгових продуктів з точки зору обсягу торгів, ліквідності та залучення глобального інвестиційного капіталу.¹ Таким чином, за даними американської комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами, на ринку товарних бірж країни працюють 11 біржових платформ, більшість з яких інтегровані в біржові альянси [8].

Сьогодні найбільшою товарною біржею є CME Group Чиказької фондової біржі, заснована у 2007 році в результаті злиття двох найбільш прогресивних і найстаріших товарних бірж США: Чиказької товарної біржі й Чиказької товарної біржі.

Перелік товарних бірж й основна номенклатура біржових товарів у США

	Назва біржі	Дата заснування	Основна товарна група
1	Чиказька товарна біржа (Chicago Board of Trade)	1848	Індекс Доу-Джонс, фінансові інструменти, пшениця, кукурудза, рис, ячмінь, соя, соєвий шрот, пальмова олія, етанол, та інші.
2	Чиказька торгова біржа (Chicago Mercantile Exchange)	1898	Індекси S&P, NASDAQ, процентні ставки, м'ясо, молоко, сир, лісоматеріали, валютні курси, інструменти позабіржового ринку
3	Чиказька біржа опціонів (CBOE)	1973	Індекси, цінні папери, процентні ставки та ін.
4	Нью-Йоркська торгова біржа (New York Mercantile Exchange)	1882	Чавун, паладій, платина, какао, кава, бавовна, цукор, нафта, газойль, вугілля, газ, погодні інструменти
5	Біржа Commodity Exchange Incorporated	1933	Уран, мідь, паладій, золото, срібло, платина
6	Канзаська товарна біржа (Kansas City Board of Trade)	1856	Індекс Value Line, тверда озима пшениця
7	Зернова біржа Міннеаполісу (Minneapolis Grain Exchange)	1881	Тверда яра пшениця, товарні індекси на сою, пшеницю, кукурудзу
8	Чиказька ф'ючерсна біржа клімату (Chicago Climate Futures Exchange)	2004	Фондові індекси, погодні інструменти, еко-очисні інструменти, інструменти на вміст нітрогену, вуглецю та ін.
9	Біржа ICE Futures Europe	2001	Електроенергія, природний газ, нафта, газойль, мастила, вугілля
10	Торговий майданчик ICE - OTC	2003	Індекси, газ, нафта, газойль, пропан
11	Біржа ICE Futures U.S.	2007	Індекси на енергоресурси, валютні індекси, валютні курси, кава, какао, цукор, товарні індекси бавовна

Інтегруючи обидві біржі, ви можете розширити список перерахованих продуктів і підвищити ліквідність ринку американської товарної біржі. Зараз фондова біржа працює на основі таких товарів, як зернові (овес, кукурудза, пшениця), соєві боби, Велика рогата худоба, свинина, деревина, дорогоцінні

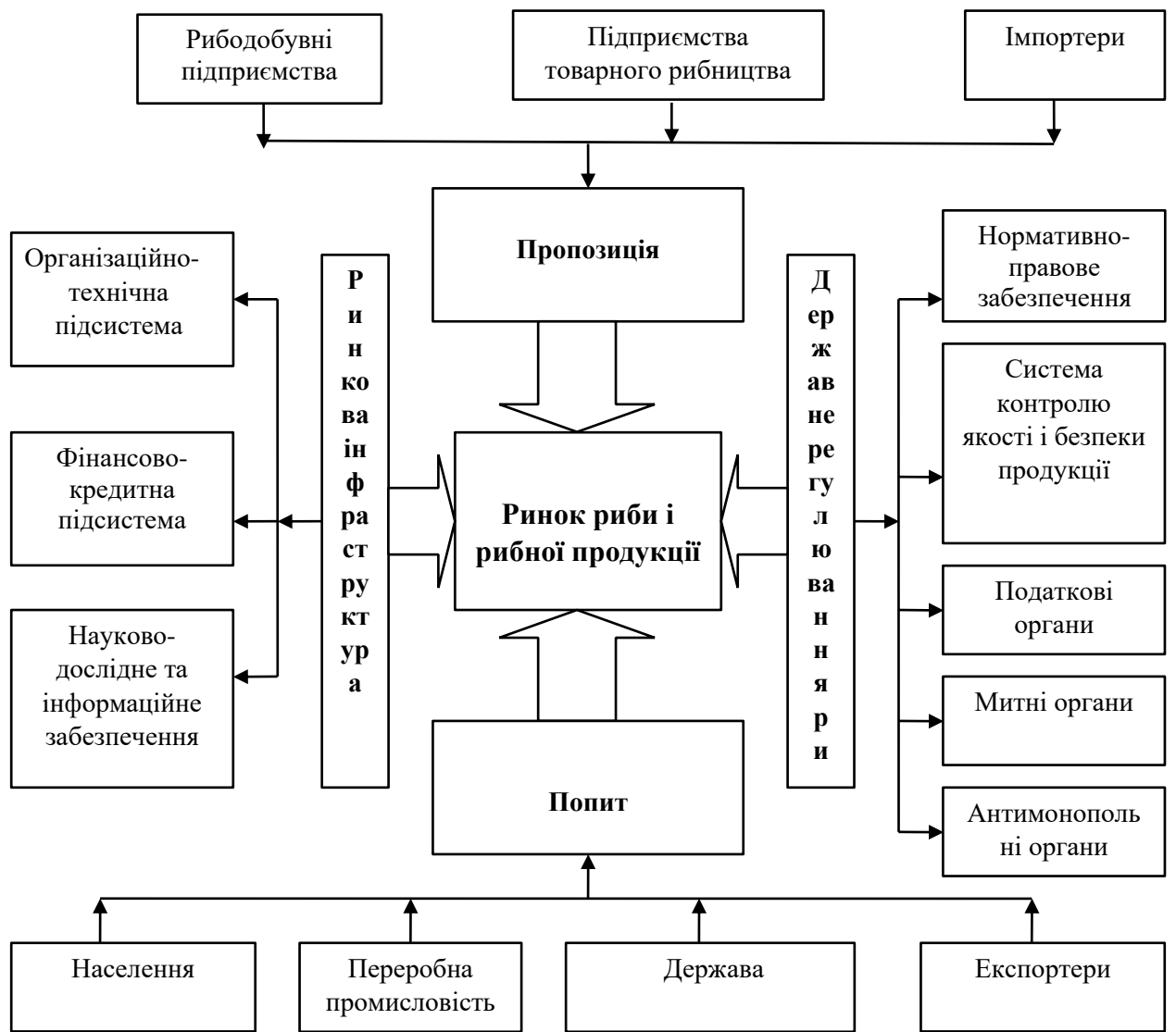

метали (срібло та золото), іноземні валюти, казначейські облігації та похідні фінансові інструменти, такі як казначейські облігації США, облігації та фондові індекси, а також муніципальні облігації.

Ринок риби та рибної продукції є частиною продовольчого ринку, що направлений на забезпечення платоспроможного попиту на якісну рибу та рибну продукцію широкого асортименту у межах країни й створити можливості для її експорту на інші ринки. Він характеризується вільним ціноутворенням, великою різноманітністю виробників продукції, що не у змозі впливати на рішення один одного, відсутністю штучних бар'єрів під час входження на ринок нових товарів і виходу із нього та належить до типу «вільний». Головною особливістю ринку риби та рибної продукції є те, що він формується із множини подібних за походженням товару субринків, тобто є агрегативним. Сегментація ринку за різновидами виробленої продукції свідчить про те, що продукція рибного господарства розподіляється на продукцію рибальства, рибництва та переробної промисловості [8].

Найбільш важливими економічними складовими ринку є попит, пропозиція та ціна товару. В схемі функціонування ринку риби та рибної продукції в Україні попит формується із таких суб'єктів ринку, як експортери, переробна промисловість, населення, держава, а пропозицію – вітчизняні імпортери та товаровиробники. Взаємодія пропозиції та попиту визначає рівновагу на ринку, у результаті якої формується рівноважна ціна на рибу та рибну продукцію, що задовольняє продавців та покупців.

На ринку рибної продукції суб'єктами є товаровиробники (продавці), що формують пропозицію, і споживачі (покупці). Товаровиробниками виступають організації та підприємства, що належать до сфери управління Державного агентства рибного господарства України, й інші вітчизняні організації та установи, а також безпосередньо іноземні підприємства та громадяни.

Рис. 1.1 – Схема функціонування ринку риби та рибної продукції в Україні

Посередниками тут виступають організації, які є сполучною ланкою між споживачем та виробником продукції, сприяючи задоволенню попиту на продукцію, вироблену безпосереднім товаровиробником, шляхом представлення її на ринку. Підприємства переробної галузі, купуючи свіжоморожену чи свіжу рибу у виробників, пропонують ринку перероблені продукти лову у вигляді копченої або в'яленої риби; ікри, філе, печінки із риби; риб'ячого жиру й безліч іншої продукції. Інфраструктура ринку риби та рибної продукції включає інформаційне і науково-дослідне забезпечення, організаційно-технічну, фінансово-кредитну підсистеми.

Формування ціни на рибу та рибну продукцію відповідає теорії попиту та пропозиції, витратній концепції ціноутворення, безліч ознак якої притаманні ціноутворенню на продукцію сільського господарства загалом. Залежить це від чинників суб'єктивного та об'єктивного характеру, технологій, які використовуються в процесі виробничої діяльності [8].

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною і теоретичною основою роботи є діалектичний метод пізнання і диференційований, комплексний, системний підходи до вивчення економічних процесів і явищ із використанням наукових робіт вітчизняних і іноземних учених [35–39] у сфері аграрної науки та водних біоресурсів.

Інформаційною базою дослідження були офіційні дані, інформація із мережі Інтернет, Державного агентства меліорації та рибного господарства України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, звіти підприємств, матеріали науково-дослідних, галузевих організацій, наукові роботи провідних економістів [8, 9, 14, 24].

В дослідженні використовувалися методи [24]:

- вибіркового дослідження, що використовується при збиранні та обробці первинної інформації;
- аналітичний, використовується для аналізу кон'юнктури зовнішнього і внутрішнього сегментів ринку;
- групування, який застосовується для виявлення чинників, які впливають на рівень споживання риби та рибної продукції;
- історико-логічний, використовується у процесі аналізу еволюції організації та становлення ринку.

3. ОСОБЛИВОСТІ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ УКРАЇНИ

3.1. Товарна біржа як суб'єкт біржової діяльності

У сучасних умовах праці ринок безпосередньо залежить від ринкового середовища, важливим елементом якого є ринкова інфраструктура — сукупність активів, що забезпечують рух робочої сили, грошей, послуг, товарів і цінних паперів. Одним з таких підприємств є фондова біржа, яка існує як постійний організований оптовий продаж, на якому торгуються біржові товари. Водночас ефективна Національна економічна політика в цій галузі є важливою й охоплює всі компоненти економічних відносин певної країни, включаючи відносини балансу попиту та пропозиції як на міжнародній, так і на внутрішній неділях. В ході цієї взаємодії держава несе відповідальність за забезпечення необхідної правової бази для біржової діяльності й ринків, що дозволяє встановлювати єдині правила для всіх організацій, що беруть участь в процесі обміну [9].

Зараз діяльність товарних бірж характеризується вираженою тенденцією до підвищення інтересу учасників ринку до валютних послуг і посилення торгівлі. І Україна прийняла ряд нормативних актів, спрямованих на регулювання відносин у сфері реалізації валютної продукції, але питання правового регулювання товарних бірж не було проаналізовано в усіх напрямках, багато питань не були обговорені або розкриті. Їм також необхідно уточнити й вдосконалити концептуальний апарат, який використовується при встановленні правових норм у відповідному секторі, що вимагає подальшого аналізу і вивчення положень, що стосуються правового статусу товарних бірж України в українському сегменті неділі. Все вищеперелічене диктує необхідність і доцільність подальших досліджень правового статусу товарної біржі як юридичної особи з метою визначення напрямку подальшого вдосконалення чинного законодавства в галузі правового забезпечення діяльності товарної біржі на основі чинних теоретичних положень, правових норм і комерційної діяльності. практики [9].

В Україні становище юридичних осіб регулюється в основному наявними нормами цивільного і трудового права. Отже, стаття 80 Цивільного кодексу України. Відповідно до статті II Закону про адміністративні правопорушення, юридична особа — це організація, створена та зареєстрована відповідно до встановлених процедур, яка має цивільно-правову дієздатність та дієздатність, яка може бути відповідачем та позивачем у суді. Цивільно-правова дієздатність юридичної особи виникає в момент створення і припиняється з дня внесення до Єдиного державного реєстру його припинення.

Галузевий правовий характер обміну — це його здатність бути предметом правовідносин у таких галузях, як сільське господарство, Фінанси, Цивільне та економічне право. Товарні біржі мають певні завдання і цілі своєї діяльності, оскільки вони відіграють велику роль в їх правовому статусі. Таким чином, враховуючи особливості діяльності товарної біржі, можна стверджувати, що вона є галузевою юридичною особою відповідно до економічного права. Таким чином, на поточному етапі розвитку біржа є самостійним суб'єктом, що виконує певні функції в економіці. Економічні аспекти товарної біржі виражаються в таких визначеннях: сучасні торгові біржі — це фінансові ринки, на яких різні групи учасників укладають контракти, пов'язані з цінами на сировину або "нематеріальними цінностями", з метою відвернути їх від цінового ризику і передати його іншим учасникам ринку для прийняття. ризик в очікуванні отримання прибутку [10].

Основу правового статусу функціонування сучасних бірж в Україні складають такі нормативні документи:

Місцеві правила, що стосуються операцій з обміну та арбітражу з обміну;

Статут фондового ринку;

Закон України "Про цінні папери й біржі";

Закон України "Про товарну біржу";

Економічний кодекс України.

Стаття 1 Закону України "Про товарну біржу". Відповідно до розділу другого статті II Закону про економічну незалежність, він діє на основі автономії, є юридичною особою, має незалежний баланс, окрему власність, власну товарну біржу, є некомерційною організацією і не є комерційним посередником. Таким чином, можна зробити висновок, що метою функціонування біржі є укладення біржових угод, визначення цін на сировинні товари, попиту і пропозиції на товари, стимулювання, вивчення і впорядкування товарообігу і пов'язаних з ним торгових операцій [11].

Характер діяльності товарної біржі як підприємства розкривається через її функції:

Це означає, що товарна біржа виконує арбітражну функцію і розглядає спори між учасниками біржі й контрагентами, а також учасниками біржі;

Товарна біржа реєструє товарний знак підприємства, визначає товарний знак, розробляє товарні стандарти товарів, визнаних у біржовій торгівлі;

Товарна біржа виконує функцію обробки та збору ринкової інформації, визначає динаміку попиту на товари, виробництво біржових товарів, ціну на біржі та інші ринки.;

Товарна біржа — це місце котирувань валютних котирувань;

Товарна біржа стабілізує ціну біржових товарів;

Товарна біржа є свого роду регулятором цін. Через коливання попиту та пропозиції іноземної валюти тут не можна використовувати державне регулювання цін;

Товарні біржі — це ті, на яких попит і пропозиція на конкретний товар узгоджені;

Товарна біржа — це організація, яка регулює ринки. Створює необхідні умови для учасників біржових угод в їх діях;

Товарна біржа виконує функцію механізму, за допомогою якого товари розподіляються серед споживачів за реальними цінами та через канали збуту.

Вищенаведений список функцій товарної біржі не є вичерпним і може бути доповнений в залежності від конкретної економічної ситуації в

діяльності. Виходячи з цього, можна запропонувати визначити товарну біржу як юридичну особу приватного права, консолідувати фізичних і юридичних осіб, що функціонують в організаційно-правовій формі Непідприємницького товариства, здійснювати брокерську і виробничу діяльність, створювати умови для укладення валютних контрактів[12].

3.2. Особливості роботи аграрних бірж

У зв'язку із розвитком ринкових відносин в аграрному секторі економіки проблема правового забезпечення діяльності аграрних бірж в Україні набула великої актуальності. Забезпечення продовольчої безпеки України, як і будь-якої іншої країни світу, пов'язана із високим рівнем виробництва сільськогосподарської продукції, нормальним функціонуванням аграрного сектору економіки, відповідно налагодженою системою реалізації даної продукції й поповнення державних резервів [13].

Розв'язувачи проблеми, пов'язані зі збутом сільськогосподарської продукції, допомогти національним товаровиробникам вийти на зовнішній ринок й таким чином сприяти захисту економічних прав можна тільки за умови функціонування у певній країні розвиненої інфраструктури аграрного ринку.

Головним елементом аграрного ринку є аграрна біржа, в якості виду спеціалізованої товарної біржі. Відповідно до Указу Президента України від 6 червня 2000 р. «Про заходи щодо забезпечення формування і функціонування аграрного ринку» аграрні біржі є спеціалізованим видом товарної біржі й головним елементом аграрного ринку. Враховуючи те, що місце товарних бірж в правовому полі визначається нормами цивільного права, то є зрозумілим, що саме положення даних норм в сукупності із нормами інших галузей використовуються і в діяльності аграрних бірж.

Виходячи із того, що аграрне право як комплексна галузь містить норми різних галузей, це є логічним. Метою діяльності аграрної біржі є регулювання й організація торгівлі сільськогосподарською продукцією шляхом створення

умов для укладання біржових договорів, а також виявлення пропозицій, попиту, товарних цін на сільськогосподарську продукцію, вивчення, впорядкування та полегшення товарообігу [14].

Відповідно до Концепції розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції аграрні біржі проводять внутрішню координацію діяльності учасників біржового ринку сільськогосподарської продукції шляхом:

- організації аукціонної торгівлі у межах діяльності товарної біржі;
- налагодження взаємодії з агроторговими домами у питаннях організації функціонування біржового ринку;
- організації проведення разом з регіональними біржами міжрегіональних та спеціалізованих торгів;
- організація та створення роботи сертифікованих біржових складів;
- організації проведення торгів великими партіями сільськогосподарської продукції, впровадження торгівлі опціонами й ф'ючерсами;
- впровадження в практику та освоєння нових технологій і методів біржової торгівлі, постійного пошуку напрямів їх удосконалення.

Вказані положення можна визначити також як напрями діяльності аграрних бірж. З цього випливає, що суттю діяльності аграрних бірж є діяльність, що забезпечує досягнення визначеної мети коштом здійснення роботи в відповідних напрямках.

Основними ознаками біржових аукціонів є:

- I. предметом торгівлі є товари та продукція, що відповідають вимогам до біржових товарів і продукції (крім аукціонів живих організмів, що можуть організовуватися в окремих підрозділах біржі);
- II. порядок проведення біржових аукціонів регламентується правилами біржової торгівлі конкретної біржі (на відміну від не біржового аукціону, проведення якого відбувається за порядком, що визначається відповідним регламентом, який затверджується і розробляється організаторами аукціону);

Ш. місцем проведення є аграрна біржа.

За даними Союзу аграрних бірж України, на **Західноукраїнській агропромисловій регіональній біржі** укладаються біржові договори форвард і спот. Також, біржа проводить торги із продажу майна, яке перебуває в державній власності; організовує оптові торги сировинними та матеріальними ресурсами; проводить оцінку цінних паперів, цілісних майнових комплексів, паїв, нематеріальних активів і майнових прав; консультаційно-інформаційні послуги; оцінку об'єктів нерухомого майна [15].

На **Кіровоградській аграрній біржі** укладаються лише спотові договори й надаються додаткові послуги, такі як:

- укладання договорів щодо сільськогосподарської техніки;
- реєстрація імпорتنих контрактів;
- реєстрація зовнішньоекономічних контрактів.

На **Київській агропромисловій біржі**:

- надає консалтингові послуги;
- надає митні послуги;
- надає транспортні послуги;
- надає інформаційно-консультаційні послуги;
- укладаються договори ф'ючерс;
- укладаються договори форвард;
- укладаються договори спот.

Чорноморська товарна біржа агропромислового комплексу провадить таку діяльність:

- надає інформаційні послуги;
- проводить роботу щодо податкової застави, конфіскації;
- здійснює реєстрацію зовнішньоекономічних контрактів;
- реєструє договори купівлі-продажу нерухомості;
- реєструє договори купівлі-продажу автотранспорту;
- реєструє договори купівлі-продажу сільськогосподарської продукції.

Відповідно до пункту 4.1 Типових правил біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією [18] вказується, що до біржових торгів допускається сільськогосподарська продукція встановленого асортименту та стандартної якості, що є реальним товаром, а також стандартні контракти на відповідну продукцію. На сьогодні на світових ф'ючерсних біржах номенклатура біржових сільськогосподарських товарів представляється наступними основними групами:

- картопля, концентрати різних соків деякі інші незначні асортиментні одиниці;
- жива худоба і продукція тваринництва;
- пряжа й текстильна сировина;
- харчові товари (какао-боби, кава та цукор);
- зернові культури;
- олійні культури, до яких також відносяться соєві боби й продукти перероблення сої.

Відповідно до даних Національної асоціації бірж в Україні ринок сільськогосподарської продукції представлений передусім наступною номенклатурою:

- продовольчі товари: масло коров'яче, сир, борошно, цукор, цукор-пісок;
- продукти перероблення: м'яса;
- зернофуражні: кукурудза, ячмінь (фуражний), пшениця (фуражна);
- зернові продовольчі: просо, гречка, пшениця (м'яка, тверда, різних класів), жито.

Також варто зазначити, що на аграрних біржах в якості тимчасового заходу можуть проводитися торги щодо майна, що має обіг в сільському господарстві. У зв'язку із цим потрібно розробити перелік відповідного майна (це можуть бути обладнання, транспорт, що використовується для проведення господарської діяльності на аграрному виробництві). Окрім цього, до сільськогосподарських товарів, які забезпечують здійснення сільськогосподарського виробництва, відносяться і матеріально-технічні

ресурси (мінеральні добрива та нафтопродукти), тому що найбільший попит на ці продукти саме в аграрній сфері [16].

На сьогодні існує потреба в чіткому визначенні в законодавстві переліку товарів, які допускаються до торгів на аграрній біржі. Як тимчасовий захід можна проводити торги щодо нерухомого і рухомого майна, що може використовуватися для проведення господарської діяльності в аграрному секторі. Проте в майбутньому ця практика має бути усунута шляхом прямої заборони на законодавчому рівні.

Підсумовуючи все вищенаведене можна стверджувати, що аграрна біржа має право організовувати біржові торги щодо:

- активів, які реалізуються для погашення зобов'язань платників податків перед державними цільовими фондами й бюджетами, в разі якщо активами є сільськогосподарська продукція, або можуть вважатися товари сільськогосподарського призначення, які відповідають ознакам біржового товару;

- матеріально-технічних ресурсів, що забезпечують сільськогосподарське товаровиробництво;

- товарних деривативів на сільськогосподарську продукцію;

- безпосередньо сільськогосподарської продукції (включно із купівлею-продажем сільськогосподарської продукції для регіональних і державних потреб).

Ефективність діяльності біржі, в тому числі й аграрної, великою мірою залежить від належної організації біржових торгів, одночасно із цим загальний порядок проведення і підготовки біржових торгів сільськогосподарською продукцією є складовим елементом змісту діяльності аграрної біржі.

3.3. Біржові угоди у сфері водних біоресурсів як складові біржової діяльності

Під час організації торгівлі сільськогосподарською продукцією, продукцією хімічної промисловості, вугіллям, сировиною й т.д. широкого поширення набули біржові угоди, що укладаються суб'єктами господарювання на товарних біржах України. Головною умовою успішного розвитку біржової торгівлі в Україні є створення належної правової основи укладення біржових угод і їх виконання на товарній біржі.

В українському законодавстві виділяють такі види угод як опціонні, ф'ючерсні, спотові, форвардні угоди, що традиційно є різновидами біржових угод, які укладаються на товарній біржі [17].

Форвардний контракт — це стандартний документ, який документує зобов'язання конкретної особи продавати або купувати цінні папери, товари чи кошти на певних умовах у певний час та в майбутньому, встановлюючи відповідну ціну продажу після закінчення терміну дії цього контракту.

Ф'ючерсний контракт підтверджує зобов'язання сторін контракту купувати й продавати цінні папери, товари або кошти за фіксованою ціною на дату виконання зобов'язань, в певний час і на певних умовах в майбутньому.

Опціони — це цінні папери, фонди та цінні папери на умовах, зазначених у майбутньому, за фіксованою ціною на дату укладення зазначених опціонів або на дату їх купівлі за рішенням сторін контракту.

Відповідно до положень нормативних актів опціони, ф'ючерси та ф'ючерсні контракти поєднуються із загальним поняттям "похідні інструменти", що розуміються як стандартні документи, що забезпечують право або зобов'язання продавати або купувати цінні папери, матеріальні та нематеріальні активи за певних умов у майбутньому.

В Україні процес становлення біржової торгівлі спричиняє потребу розвитку сучасного біржового законодавства з урахуванням загальних цілей, принципів та завдань формування господарського законодавства України.

Головною умовою цього розвитку має бути цільовий підхід, що дозволить в майбутньому формувати біржове законодавство з урахуванням його цільової спрямованості та визначеності завдань, потрібних для реалізації відповідної спрямованості [18].

На цей час очевидним є те, що біржове законодавство, яке являє собою систему нормативно-правових актів, які регламентують діяльність бірж, знаходиться у стадії розвитку, тому що досить велика кількість питань, пов'язаних із врегулюванням виконання й укладання біржових угод на товарній біржі, залишаються поза правовим полем. П.Т. Саблук при аналізі стану правової основи діяльності товарних бірж в Україні стверджує, що Закон України «Про товарну біржу» уже на момент прийняття не відповідав розвитку біржової торгівлі, тому що основні питання, які пов'язані з біржовою торгівлею (державне регулювання, ліцензування, визначення біржової угоди й біржового товару) залишилися за рамками цього документа. Даний стан речей вимагає комплексного дослідження теперішнього стану біржового законодавства України й перспектив його вдосконалення.

Правова основа виконання й укладення біржових угод є ієрархічно побудованою системою, що включає різні нормативно-правові акти. При укладенні й виконанні біржових угод використовуються окремі положення норм Цивільного кодексу України.

В нормативних документах визначаються такі основні групи норм, що регулюють укладення біржових угод [18]:

- норми, що встановлюють відповідальність учасників біржових торгів, товарної біржі як організатора торгів, а також сторін біржової угоди за неналежне виконання чи невиконання своїх обов'язків;

- норми, що визначають порядок укладення й виконання біржових угод, визначають особливості різних способів укладення й виконання біржових угод, а також закріплюють вимоги щодо реєстрації та форми біржових угод;

- норми, що мають компетенційний характер та визначають статус учасників біржової торгівлі, повноваження товарної біржі як організатора

торгів, компетенцію державних органів, що мають право контролювати порядок проведення та організації біржових торгів, затвердження типових контрактів;

- норми дефініції, що стосуються різних видів біржових угод, біржових торгів, брокерів, членів біржі.

4. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВОДНИХ БІОРЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

4.1. Особливості вдосконалення правового регулювання біржової діяльності

Найбільш дієвим чинником, який впливає на ефективність адміністративно-правового регулювання біржової діяльності в Україні, є правове регулювання. Варто зазначити, що процес становлення біржової діяльності на сьогодні знаходиться на початковому етапі формування, а тому найбільш дієвим при цьому є належне нормативно-правове забезпечення аналізованої сфери суспільних відносин.

У сфері вдосконалення ефективності функціонування біржової системи щодо рибного господарства, варто визначити потребу вдосконалення основного нормативно-правового акту в даній сфері, а саме Закону України «Про товарну біржу». Рівень правового регулювання, представлений в цьому законі не відповідає умовам сьогодення. Навіть, якщо брати до уваги той факт, що зміни до цього акта вносились неодноразово, в будь-якому випадку наявність концептуальних недоліків, які йому притаманні, не дозволяють констатувати про належне регулювання цих суспільних відносин [19].

До сфери регулювання Закону України «Про товарну біржу» не увійшли такі важливі положення:

1. Основні засади відповідальності за правопорушення, вчинені у відповідній сфері;
2. Визначення детальних вимог до професійних учасників торгівлі;
3. Щодо виду професійної діяльності у межах функціонування товарної біржі;
4. Характеристики операцій, які можуть здійснюватися у межах даного виду біржі;
5. Структури й системи адміністративно-правового регулювання даної сфери суспільних відносин;
6. Розміру статутного капіталу;

7. Створення, порядку функціонування й персонального складу ревізійної комісії, проведення нею необхідних перевірок;
8. Повноваження загальних зборів і періодичності їх скликання;
9. Процедури прийняття рішень вищими керівними органами товарних бірж.
10. Кількості засновників.

Ще однією перепорою в напрямку належного розвитку товарних бірж у сфері рибного господарства в Україні є відсутність спеціально уповноваженого органу державної влади, до компетенції якого включається б адміністративно-правове регулювання суспільних відносин [20]. Й відповідно до поки не буде створено цього органу, неможлива координація й ефективне спрямування розвитку одного із найпоширеніших в Україні біржових інститутів. Цей суб'єкт владних повноважень, потрібно створити в формі спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері регулювання діяльності товарних бірж у сфері рибного господарства. Головними його завданнями мають бути наступні [21]:

- сприяння здійсненню заходів щодо підвищення кваліфікаційної підготовки професійних суб'єктів біржової торгівлі;
- сприяння інтеграції до світової і європейської системи біржової торгівлі товарами;
- впровадження міжнародно визнаних правил розвитку щодо діяльності товарних бірж в Україні;
- узагальнення практики використання законодавства України із питань функціонування товарних бірж в Україні, розробка й внесення пропозицій щодо його вдосконалення;
- визначення форм, порядку складання звітності й подання товарними біржами;
- здійснення ліцензування та державного регулювання у сфері функціонування товарних бірж в Україні, а також контролю за дотриманням законодавства в даній сфері;

- реалізація та розроблення стратегії розвитку товарних бірж в Україні;
- контроль і розробка за виконанням Правил біржової торгівлі;
- забезпечення і формування реалізації єдиної державної політики щодо функціонування та розвитку товарних бірж в Україні.

Також, важливе питання постає при визначенні організаційно-правової форми, в якій може створюватися товарна біржа у сфері рибного господарства, оскільки від цього багато у чому залежить управління, ефективність, функціонування адміністративно-правового регулювання, відповідальність, а також його ліквідації [22].

Положення ст. 278 Господарського кодексу України вказує, що товарна біржа є господарською організацією. Конкретніше організаційно-правова форма товарної біржі законодавством не встановлена, й таким чином, можливе її створення в будь-якій формі, передбаченій законом. Власне тому, постає проблема більш чіткого визначення організаційно-правової форми, в якій повинна існувати товарна біржа для забезпечення відсутності зловживань зі сторони її учасників і здійснення максимально ефективного впливу на розвиток відносин суб'єктів господарювання. Недоречним є існування та створення товарної біржі в формі акціонерного товариства, оскільки Цивільний кодекс України визначає господарські товариства як форму організації, в яких здійснюється підприємницька діяльність. Також, незважаючи на велику схожість в управлінні та організації товарної біржі із господарськими товариствами, існує певна близькість до кооперативів, у яких найповніше реалізуються принципи економічної участі, демократичного управління, добровільності, відкритого членства. Діяльність кооперативу основана на особистій трудовій участі членів, де члени біржі нарівні із брокерами здійснюють біржові операції. Проте у кооперативі можуть брати участь й громадяни, що несуть додаткову відповідальність своїм майном в розмірі не менше їх пайового внеску (відповідно до ст. 163 ЦК України).

Вдосконалення правової основи виконання й формування біржових угод викликає потребу об'єднання різних норм у рамках одного логічного нормативно-правового та внутрішньо узгодженого акта, що достатньою мірою дозволить уникнути суперечання між різними нормативно-правовими актами у сфері рибного господарства.

З урахуванням вищевикладеного і наявності в Україні спеціального закону варто доповнити Закон України «Про товарну біржу» додатковим окремим розділом «Біржова торгівля», що буде присвячений наступним питанням [23]:

- особливості біржової торгівлі із використанням електронних торговельних систем;
- гарантії належного виконання біржових угод;
- склад учасників біржової торгівлі й вимоги, які пред'являються до них;
- умови клірингового обслуговування;
- порядок реєстрації й укладання біржових угод;
- організація й проведення біржових торгів.

4.2. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері біржової діяльності

Юридичною відповідальністю є передбачене законом і застосоване органами держави примусове обмеження чи позбавлення правопорушника певних благ. Цей вид відповідальності завжди супроводжується моральним засудженням особи, що порушила закон. Розрізняють наступні основні види юридичної відповідальності [24]:

- кримінальна;
- адміністративна;
- цивільна;
- дисциплінарна.

Виходячи із цього, біржа як спеціально створений суб'єкт господарювання несе наступні види юридичної відповідальності: кримінальну, адміністративну, господарсько-правову, цивільно-правову.

Господарськими санкціями є заходи впливу на правопорушника, у сфері господарювання, в результаті застосування яких для правопорушника наступають несприятливі правові чи економічні наслідки (відповідно до ст. 217 ГК України).

Аналіз діяльності Української товарної біржі показує, що вина сторони товарної біржі як організатора угоди проявляється в процедурі реєстрації валютних операцій, приймання валютних операцій, утиску інтересів учасників товарної біржі та наданні неякісних послуг.

Основними принципами відповідальності за злочини є статті 10-16 Закону України "Про державне регулювання ринку цінних паперів України", Адміністративного кодексу України та Кримінального кодексу України. Це зазначено в його статтях. Ці нормативні правові акти поділяють відповідальність не тільки між посадовими особами, а й між фізичними та юридичними особами [25].

Для юридичних осіб передбачені наступні види санкцій за правопорушення на ринку цінних паперів:

Припинення або зупинення розміщення або торгівлі цінними паперами на біржі або на біржі, зупинення ліквідації та підписання договору купівлі-продажу на певний період часу;

Призупинення торгівлі на біржі — у разі порушення статутних вимог і правил біржі до усунення відповідних порушень;

Відкликання ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та бірж, — за порушення вимог Закону Про цінні папери;

Призупинення дії ліцензії, виданої SCCBFR, на строк до одного року-за порушення вимог Закону Про цінні папери, включаючи нормативні акти, що регулюють діяльність sccbfr;

Зупинення розміщення та обігу цінних паперів конкретного емітента на строк до 1 року — за порушення вимог Закону Про цінні папери, у тому числі нормативних правових актів Державної комісії з цінних паперів та бірж.;

Попередження-порушуючи вимоги Закону Про цінні папери, включаючи нормативні акти Національної комісії з цінних паперів та бірж;

За повільне виконання або ухилення від виконання рішень і розпоряджень про усунення порушень законодавства про цінні папери-штраф до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

Штрафи до 1000 громадян з неоподатковуваним податком мінімальним доходом — для забезпечення знаючи наперед ненадійного, повільного надання та ненадання інформації;

Неоподатковуваний мінімальний дохід громадянина за діяльність на неліцензійному ринку цінних паперів становить до 5000 штрафів, отримання яких передбачено законом;

Штраф у розмірі до 10 000 неоподатковуваних мінімальних доходів громадянина або до 150 відсотків прибутку, отриманого в результаті цих дій, накладається за випуск і випуск незареєстрованих цінних паперів відповідно до Закону.

У разі порушення процедури випуску цінних паперів особа може понести не тільки адміністративну, а й кримінальну відповідальність [26].

Наприклад, стаття 223 Кримінального кодексу України. Його стаття передбачає кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення права на призначення службових обов'язків або виправних робіт, а також передбачає кримінальну відповідальність у вигляді внесення свідомо неправдивих відомостей до документів, поданих для реєстрації випуску цінних паперів у порядку, встановленому законом, або у разі їх підтвердження. Ці дії, що завдають істотної шкоди інвестору, являють собою порушення права на позбавлення або позбавлення права займатися певною діяльністю, обмеження волі на строк до 3 років або покарання у вигляді штрафу [27].

5. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

5.1. Поняття про охорону праці

Охорона праці є системою заходів серед яких:

1. Правові;
2. Соціально-економічні;
3. Організаційно-технічні;
4. Санітарно-гігієнічні;
5. Лікувально-профілактичні;

6. Засоби, спрямовані на збереження життя, здоров'я і продуктивності людини в процесі експлуатації.

Президент організації регулює, забезпечує й управляє трудовою діяльністю працівників відповідно до вимог Закону нашої країни "Про захист робочої сили", забезпечуючи безпечні методи роботи на всіх робочих місцях. У процесі найму та під час нього працівники повинні пройти інструктаж, навчання техніці безпеки, надання першої допомоги постраждалим в результаті нещасного випадку і кодекс поведінки в разі нещасного випадку шляхом свого роботодавця [28].

5.2. Інструкція з охорони праці офісного працівника

У разі надзвичайної ситуації або пожежі ви повинні діяти наступним чином [28]:

1. негайно повідомте про надзвичайну ситуацію начальнику, черговому офіцеру, наставнику, керівництву;
2. Після виселення визначтеся зі своєю присутністю, щоб стати в чергу в певному місці, і опишіть виселення при опитуванні;
3. Після виселення нікуди не йдіть без дозволу наставника, керівника;
4. Якщо надзвичайна ситуація вийшла з-під контролю відповідальної особи, зателефонуйте за номером 101, щоб терміново зателефонувати пожежному, повідомити про надзвичайну ситуацію або пожежу, повідомити його ім'я та прізвище, адресу навчального закладу, номер телефону або установи.;

5. Коротко опишіть поточну ситуацію: пожежа в приміщенні або на відкритому повітрі, кількість людей, наявність диму.

Правила поведінки в разі пожежі в офісі за відсутності керівника поруч зі співробітником:

Якщо ви можете вийти з кімнати за двері, вам потрібно звільнитися і допомогти іншим співробітникам;

Якщо вихід перекритий пожежею і співробітник 2. або 1. якщо він знаходиться на підлозі або поблизу є притулок або дерево, вам потрібно вийти з офісу через вікно;

Необхідно захистити дихальну систему і закрити щілини під дверима вологою тканиною;

У разі пожежі не можна ховатися під складами, шафами, тупиками і столами;

Подайте сигнал рятувальникам.

У разі пожежі в коридорі необхідно вжити наступних дій [28]:

- Перш ніж дивитися в коридор, потрібно торкнутися тильною стороною руки ручки вхідних дверей. Якщо дверна ручка гаряча, це означає, що сталася пожежа, тому ви не можете відкрити двері;

- Якщо дверна ручка холодна, потрібно заглянути в коридор. Якщо занадто багато диму або вогню, двері повинні бути закриті;

- Якщо в коридорі трохи диму, але він піднімається знизу, значить, пожежа внизу. Це означає, що ви не можете спуститися, вам потрібно увійти в глядацьку залу, закрити двері й чекати, поки рятувальники прийдуть на допомогу;

- Якщо покинути будівлю неможливо, вам потрібно зателефонувати за номером 101, щоб повідомити, що ви перебуваєте в будівлі. І замкніться в кімнаті з доступом до вікон;

- Якщо нагорі виникне пожежа, ви повинні спочатку надіти респіратор і спуститися по сходах.

Якщо існує загроза затоплення співробітників, вони повинні чітко слідувати інструкціям і наказам менеджерів, наставників і керівників. Залишайтеся в призначеному місці й переконайтеся, що в кімнаті, в якій ви перебуваєте, відключені електрика і вода. У разі порушення необхідно негайно повідомити про це начальнику.

У разі різних видів стихійних лих необхідно уточнити інструкції та накази керівника, тобто перебувати в призначеному місці. Водночас категорично заборонено наближатися або відкривати двері й вікна.

У разі надзвичайної ситуації, пов'язаної з епідемією, це необхідно [28]:

- Частіше залишайтеся на вулиці й вживайте заходів обережності, щоб запобігти розвитку інфекційних захворювань;

- Використовуйте особистий посуд, контейнери для напоїв та питну воду;

- Не давайте засоби особистої гігієни для використання іншими особами;

- Тримайте при собі ватно-марлеву серветку.

У разі землетрусу або обвалення будівлі необхідно діяти наступним чином:

- Попросіть про допомогу;

- Якщо хтось відповість, дайте мені знати, що сталося і де;

- Зачекайте тихо, поки засмічення не буде усунуто;

- Постарайтеся звільнити ноги й руки, якщо ніхто не чув вашого голосу;

- Більш пильний погляд на те, які саме об'єкти розкидані;

- Якщо ці предмети не надто важкі, ви можете спробувати обережно зняти заклинювання. Водночас намагайтеся не пошкодити те, на чому все засновано;

- Якщо ви точно не знаєте, що впало, або якщо предмет, що впав, занадто важкий, вам не потрібно намагатися його перемістити, а просто попросити допомоги протягом декількох годин.;

- якщо ніхто не чує ваш голос, спробуйте знову розібрати засмічення;

- перевірте свій фізичний стан після звільнення.

- при необхідності надайте першу допомогу:

- виправити зламані кінцівки;

- зупиніть кровотечу.;

- якщо ви не змогли вийти з дому, ви повинні повідомити про себе (по можливості використовуйте свій телефон, голосно попросіть про допомогу, постукайте по трубі опалення).;

- в очікуванні допомоги намагайтеся уникати переохолодження: підтягніть коліна до грудей, опустіть руки, покладіть що-небудь на підлогу.

Що стосується безпеки дорожнього руху, працівники зобов'язані: [29]:

- виконувати накази державних адміністративних і наглядових органів про дотримання правил дорожнього руху;

- створення безпечних умов дорожнього руху, щоб не завдавати шкоди громадянам, підприємствам, установам і організаціям бездіяльністю або діями;

- вивчайте правила дорожнього руху та суворо дотримуйтеся цих та інших правил, що стосуються безпеки дорожнього руху.

Перебуваючи поза робочим місцем на вулиці, співробітники зобов'язані:

- пристебніть ремінь безпеки під час водіння автомобіля і надіньте шолом на гудзиках під час їзди на мотоциклі;

- не заважайте водієві водити машину;

- сідайте і виходьте тільки після того, як автомобіль перестане рухатися.;

- сідати в машину тільки зі спеціальної платформи, а при її відсутності тротуару або тротуару;

- переконайтеся, що ніякі інші транспортні засоби не наближаються, щоб обмежити видимість ззаду нерухомих транспортних засобів або інших перешкод на проїжджій частині;

- не переходьте проїжджу частину при наближенні до транспортного засобу зі спеціальними звуковими сигналами або включеними мигалками;

- не переходьте проїжджу частину прямо перед машинами, що наближаються до пішохідного переходу;

- не зупиняйтеся і не залишайтеся без необхідності на залізничних переїздах, проїжджій частині, вулицях;

- слідкуйте за пристроями управління дорожнім рухом в місцях, де є сигнали світлофора (переходите на зелене світло тільки для пішоходів), і в умовах регульованого руху;

- перетин проїжджої частини по пішохідному переходу і при його відсутності на перехресті по тротуару або узбіччі;

- проїжджайте по пішохідних або велосипедних доріжках, тротуарах, узбіччях доріг, за відсутності проїжджої частини проїжджої частини.

При їзді на велосипеді співробітники мають наступні права:

- поїздка по спеціальній велосипедній доріжці;

- якщо немає виділеної велосипедної доріжки-уздовж дороги, тротуару або узбіччя вулиці.

Водночас співробітники зобов'язані: [29]:

- не перевозить пасажирів, крім дітей віком до семи років, тільки на спеціально обладнаних сидіннях;

- не перевозьте вантажі, що перешкоджають водінню;

- використовуйте тільки технічно справні й правильно обладнані велосипеди.

У разі виникнення надзвичайної ситуації або нещасного випадку під час роботи Перша допомога надається в наступному порядку:

- якщо надзвичайна ситуація виникає внаслідок будь-якої шкоди, заподіяної жертві, негайно повідомте про це адміністратора або менеджера;

- якщо у вас немає голови, Вам потрібно самостійно викликати швидку допомогу телефоном 103, коротко пояснивши стан здоров'я і характер травм, отриманих потерпілим.

Також необхідно надати інформацію про місце проживання та адресу потерпілого в освітньому закладі, а також вказати його номер телефону.

Таким чином, ми визначили, що захист працівників — це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів, а також засобів,

спрямованих на захист життя, здоров'я і продуктивності людини під час роботи.

5.3. Вимоги безпеки перед початком роботи

Перед початком роботи офісний працівник має [29]:

1. Отримати завдання від керівника чи директора;
2. Перевірити наявність устаткування і їхню справність;
3. Підготувати до роботи інструменти, пристосування, інвентар, переконатися у їхній справності;
4. Оглянути робоче місце;
5. Перевірити надійність настилу пересувних столиків та ін.;
6. Прибрати непотрібні матеріали з робочого місця;
7. Звільнити проходи;
8. Перевірити достатність освітлення робочого місця.

5.4. Вимоги безпеки під час роботи

Вимоги безпеки під час роботи [29]:

1. Дотримуйтесь особистої гігієни. Підтримувати особисту гігієну, наприклад, чистоту, щоб запобігти хворобам на роботі. Хороша гігієна також може допомогти зміцнити здоров'я та самооцінку, що зменшує ризики.

2. Підтримуйте робоче місце в чистоті. Важливо підтримувати свій стіл або інші особисті робочі місця в чистоті. Обов'язково треба прибирати приладдя, коли воно не використовується. Збір необхідних матеріалів перед початком завдання може допомогти зберегти робоче місце чистим. Підтримка робочого місця сприяє організованості та уважності, обидва аспекти сприяння безпеці на робочому місці.

3. Дотримання робочих процедур

Компанія створює робочі процедури, щоб допомогти дотримуватися протоколів безпеки та найкращих практик, тому, якщо офісний працівник дотримується робочих процедур, стандарти безпеки, швидше за все, будуть

дотримані. Важливо дотримуватися процедур, навіть якщо особа вважає, що виконання завдання інакше може заощадити час. Часто наявний довідник для працівників в якому компанія надає їх робочі процедури.

4. Повідомляйте про нещасні випадки, якщо вони сталися. Повідомляйте про нещасні випадки керівникам або іншому персоналу, коли вони трапляються. Якщо офісний працівник травмує себе або спричиняє нещасний випадок, обов'язково необхідно повідомити про це та негайно дотримуйтесь процедур, щоб зменшити ризики подальшого пошкодження чи загрози колегам. Це допоможе отримати належне лікування травми та усуне можливі причини інциденту, щоб запобігти його повторенню. Важливо дотримуватися політики компанії та повідомляти навіть про незначні інциденти.

5. Повідомляти про небезпечні умови. Якщо працівник спостерігає небезпечну практику або стан, наприклад несправне обладнання, необхідно повідомити про це, щоб персонал міг вирішити ситуацію та внести виправлення, щоб запобігти інциденту. Небезпечні умови становлять загрозу для колег, тому повідомлення про потенційно небезпечну ситуацію в інтересах усіх співробітників.

6. Залишайтеся у своїй робочій зоні. Під час роботи варто намагатися залишатися у відведеному робочому місці. Це дозволяє бути знайомими з вашим оточенням і підвищує ймовірність того, що працівник розуміє правила поведінки в цьому офісі.

7. Використання належного обладнання. Використання обладнання, рекомендоване процедурою, щоб запобігти нещасному випадку. Компанії зазвичай надають обладнання для зменшення навантаження на працівників і дотримання правил техніки безпеки. Також важливо навчитися працювати з будь-яким доступним обладнанням, перш ніж використовувати його для роботи.

8. Варто їсти у спеціально відведених місцях. Роботодавці іноді обмежують приймання їжі та напоїв у певних місцях на роботі, щоб запобігти розливам, забрудненню та небезпечним умовам. Наявність рідини навколо

обладнання може призвести до розливу, який може спричинити несправності. Якщо робоче місце вимагає від працівників їсти в певному місці або обмежує їжу та напої на робочому місці, важливо дотримуватися цього правила.

9. Під час роботи необхідно дотримуватись інструкцій з техніки безпеки. Дотримуватися всіх інструкцій з безпеки, які діють, щоб захистити працівників. Компанії розробляють правила безпеки, щоб запобігти інцидентам. Іноді правила є результатом попередньої аварії, тому важливо повідомляти про свої травми, а також про небезпечні умови.

5.5. Вимоги безпеки після закінчення роботи

Вимоги безпеки після виконання робіт [30]:

1. Після закінчення роботи необхідно: вимкнути комп'ютер, очистити своє робоче місце, скласти всі інструменти, відмити руки й обличчя теплою водою з милом.
2. Витерти інструменти й пристрої від бруду й пилу.
3. Про існування пошкодженого обладнання доповісти керівнику чи директору.

5.6. Вимоги надання першої долікарської допомоги при нещасних випадках

Вимоги до надання першої допомоги у разі аварії [30]:

1. Виключити вплив факторів на організм потерпілого, що загрожують його здоров'ю та життю, а саме:
  - 1.1. Позбавлення від впливу електричного струму;
  - 1.2. Видалить його з зараженої області.;
  - 1.3. Загасить палаючий одяг;
  - 1.4. Вийняти з води;
2. Оцініть стан потерпілого;
3. Визначте характер і тяжкість травм, які становлять найбільшу загрозу для життя потерпілого, а також ряд заходів по їх відновленню;

4. У терміновому порядку прийміть необхідні заходи для порятунку постраждалих:

звільніть прохідність дихальних шляхів;

зробіть штучне дихання;

зовнішній масаж серця;

зупинити кровотечу;

фіксація області перелому;

пов'язка і т.д. застосуйте його.;

підтримка основних життєво важливих функцій потерпілого до прибуття медичного персоналу;

5. Викличте швидку допомогу або лікаря або вживайте заходів, щоб доставити потерпілого до найближчого медичного закладу.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. За літературними даними, загальний обсяг водних ресурсів може прогодувати не менше 300 мільярдів людей на планеті. На сьогодні серед великої різноманітності водних організмів лише певна кількість видів використовується людиною в якості біологічної сировини. Водні тварини та рослини складають близько 3% раціону людини. Тому освоєння біоресурсів в гідросфері є перспективний напрямок.

2. Біологічні ресурси риб є важливим компонентом водних ресурсів. Риба становить 80% всієї морської біомаси. Риба, яку добуває промисел, перш за все скумбрія, оселедець, лосось. Камбалу, тунця і пікшу добувають в дещо менших кількостях.

3. Марикультура як розведення морських тварин має давню історію. У сучасному розумінні аквакультура та марикультура є новим напрямком, оскільки вона набула масштабних промислових характеристик завдяки широкій мережі спеціалізованих підприємств.

4. Аналіз економічної діяльності світового судноплавства показує, що він прямо впливає на інфраструктуру рибпромислового бізнесу в Україні.

5. Штучне розведення різних видів риб, водних рослин і безхребетних має багато переваг, таких як розведення рідкісних і цінних видів риб (осетрових, лососевих) і молюсків (наприклад, устриць, з яких добувають перли); очищення водного середовища від антропогенного забруднення; збереження екосистем; дослідження з розробки основних біологічних ресурсів.

6. Основним елементом сільськогосподарської торгівлі є сільськогосподарська біржа, різновид спеціалізованої товарної біржі. Сільськогосподарські біржі є основними елементами сільськогосподарського ринку, метою яких є створення умов для укладення валютних контрактів, визначення пропозицій, попиту і цін на сільськогосподарську продукцію, вивчення, раціоналізації та полегшення торгового обороту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Полещук О. Б., Ткаченко Д. М. Інноваційні шляхи розвитку виробництва продовольства із рибної сировини // Мясное дело. 2013. № 3-4 (131-132). С. 20–21.
2. Сидоренко О. В. Наукове обґрунтування і формування споживних властивостей продуктів з прісноводної риби та рослинної сировини. Київ, 2019. 37 с.
3. Смирнюк Н. І., Буряк І. В., Товстенко Л. В. Аналіз виробництва риби та рибної продукції в Україні на сучасному етапі становлення ринкових відносин // Рибогосподарська наука України. 2018. № 3. С. 79–88.
4. Самофатова В. А., Карпенко В. А. Ринкова стратегія розвитку підприємств рибопереробної галузі України // Економіка харчової промисловості. 2015. № 2. С. 47–51.
5. Корман І. І. Сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку риби та рибопродуктів // Підприємництво та інновації. 2020. Вип. 12. С. 49–54.
6. Карпенко Г. В. Досвід розвитку фондового ринку країн Європи та його використання в Україні // Фінанси України. 2017. № 6. С. 90–96
7. Берлач А. І. Біржове право України: навч. посіб. К. : Університет “Україна”, 2018. 316 с.
8. Сохацька О. М. Біржова справа: підручник. 2-ге вид. змін. і допов. Тернопіль: Карт-бланш; К.: Кондор, 2018. 632 с.
9. Дмитрук Б. П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі: навч. посіб. К. : Либідь, 2019. 344 с.
10. Савченко В. Д. Організація біржової діяльності : навч. посіб. 2-е вид. допов. і переробл. Харк. держ. аграрн. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Х., 2019. 125 с.
11. Третяк О. М. Інституційне забезпечення біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією // Економіка АПК. 2018. № 1. С. 111–118.

12. Бобкова А. Г., Моїсєєв Ю. О. Біржове право: навч. посіб. К. : Центр навч. л-ри, 2017. 200 с.
13. Дудяк Р. П., Бугіль С. Я. Організація біржової діяльності: основи теорії і практикум: навч. посіб. Львів: “Новий світ–2000”, «Магнолія». 2017. 360 с.
14. Рябченко О. О. Світова та вітчизняна практика еволюційного розвитку біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції Економіка АПК. 2008. № 9. С. 143–146.
15. Економічні перетворення у розвитку рибного господарства / Г. Т. Васюкова, С. І. Алімов, О. І. Куць, М. В. Васюков // Економіка АПК. 2015. № 1. С. 25–28.
16. Дітріх І. В., Марченко Ю. І. Аналіз розвитку сучасного світового ринку морепродуктів // Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча. 2015. Вип. 15. С. 87–91.
17. Демчук, О. В. Проблеми стратегічного розвитку рибної галузі України в умовах ринкової економіки // Прометей. 2013. № 1. С. 126–129.
18. Про товарну біржу : Закон України від 10 груд. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 10.
19. Про цінні папери та фондову біржу: Закон України від 18 черв. 1991 р. // Відомості Верховної Ради. 1992. № 10. Ст. 139.
20. Про додаткові заходи щодо розвитку фондового ринку України: Указ Президента України від 26 берез. 2011 р. № 198
21. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради. 2006. № 31.
22. Минюк О. Ю. Адміністративно-правове регулювання біржової діяльності в Україні в період 1703–1990 рр. // Митна справа. 2015. № 2. С. 87–92.
23. Господарський кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. Д. М. Притики, І. В. Булгакової. К.: Юрисконсульт, Юстініан. 2015. 1088 с.

24. Міщенко С. В. Проблеми вдосконалення системи саморегулювання на фінансовому ринку: фінансовий ринок // Фінанси України : наук.-теорет. та інформ.-практ. журн. К., 2015. № 9 (166). С. 43–52.
25. Мороз Л. Я. Господарсько-правова відповідальність товарних бірж // Право України : юрид. журн. К., 2016. № 8. С. 47–50.
26. Ткач Г. Сучасні принципи адміністративного права та їх концептуальне значення для оновлення змісту українського адміністративного права // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2015. № 8. С. 34–40.
27. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради. 2013. № 9.
28. Охорона праці: Навч. посіб. / Я. І. Бедрій, Є. О. Геврик, І. Я. Кіт, О. С. Мурін, В. М. Єнкало. Укр. держ. лісотехн. ун-т., 2000. 280 с.
29. Основи охорони праці в підрозділах МНС України: навч. посіб. / В. А. Батлук, Б. О. Білінський, В. В. Ковалишин, О. Л. Мірус. Л.: Афіша, 2011. — 505 с.
30. Гогіташвілі Г. Г., Карчевські Є.-Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. К.: Знання, 2017. 367 с.
31. Bakker, K. J., & van der Veen, A. (2006). Water as an economic good: The case for a transferable water property right. *Water Resources Management*, 20(8), 1297-1314.
32. Garrick, D. E., & Howitt, R. E. (2008). Water markets and the environment: Lessons from the Klamath Basin. *Journal of Environmental Economics and Management*, 55(1), 1-22.
33. Dinar, A., & Rosegrant, M. W. (2007). Water markets: Potential and performance. *Water Policy*, 9(6), 629-648.
34. Howitt, R. E. (2011). The economics of water markets. *Annual Review of Resource Economics*, 3(1), 267-292.

35. Klooster, S. (2012). The economics of water markets: A review of empirical evidence. *Water Resources Research*, 48(3), 1-23.
36. Tietenberg, T. H., & Lewis, L. A. (2016). *Environmental and natural resource economics* (10th ed.). Boston, MA: Pearson.
37. Howitt, R. E., & Zilberman, D. (2004). Water institutions and water markets. In *Handbook of water economics* (Vol. 1, pp. 55-104). Amsterdam: Elsevier.
38. Klooster, S., & Libecap, G. D. (2014). Water markets and water allocation efficiency: A review. *Journal of Environmental Economics and Management*, 67(3), 373-393.
39. Molle, F., & Berkhout, F. (2009). *Water governance for sustainable development*. London: Routledge.
40. Novitskiy R. O., Horchanok A. V. (2022). Fish farming and fishing industry development in the Dnipropetrovsk region (Ukraine): current problems and future prospects. *Agrology*. 5 (3). P. 81–86.
41. Novitskiy R. O., Bajdak L. A. The program for the development of the fisheries of the Dnipropetrovsk region // New impulses for the development of natural sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing. 2021. P. 106–134. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-141-1-5>
42. Rosegrant, M. W., & Ringler, C. (2000). *Water and agriculture in a world of economic change*. Washington, DC: International Food Policy Research Institute.